

Стаття:

Зайко Л. Державна політика України щодо захисту суспільної свідомості від маніпулятивного впливу російського медіапродукту / Л. Зайко // Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи: Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14–15 травня 2015 р. – Житомир–Вінниця, 2015. – С. 108–111.

Леся Зайко (м. Житомир, Україна)

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
ЩОДО ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ СВДОМОСТІ
ВІД МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ
РОСІЙСЬКОГО МЕДІАПРОДУКТУ**

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності захисту національних інтересів від маніпулятивного впливу російських ЗМІ на суспільну свідомість в умовах сучасної гібридної війни проти України. Своєчасні державні заходи повинні мінімізувати політичні та соціальні наслідки для суспільства та держави в цілому.

Ключові слова: державна політика, маніпулювання суспільною свідомістю, гібридна війна, російський медіапродукт.

The topicality of the research is determined by the necessity to protect national interests from the manipulative russian mass media influence on the social consciousness under conditions of hybrid war against Ukraine. The appropriate state measures are to minimize political and social effects for the society and the state in general.

Key words: state policy, social consciousness manipulating, hybrid war, russian mediaproduct.

В умовах сучасної гібридної війни проти України з боку Російської Федерації спостерігається насичення інформаційного простору великою кількістю інформації маніпулятивного характеру. Постає нагальна необхідність застосування методів захисту медіа-простору України від впливу маніпулятивних технологій російського медіапродукту.

Проблемі маніпулювання свідомістю присвячено багато робіт науковців як українських, так і закордонних. Цю тему розглядають як філософи (П. Лісовський, А. Щербина, О. Місніченко), політологи та соціологи (Г. Шиллер, О. Бойко, Б. Мотузенко, Н. Яковлева, С. Кара-Мурза), психологи (О. Хом'як, В. Шейнов), спеціалісти в сфері соціальної комунікації (В. Теремко, В. Іванов, В. Вижлаков, Ю. Строкова), філологи (О. Холод, А. Данілова, Ю. Фаткабарова), медіа-педагоги (С. Шейбе, Ф. Рогоу), так свій погляд зосереджують й автори популярних видань (Р. Счастливцев). Науковці розглядають ЗМІ як найзручніший канал розповсюдження маніпулятивної інформації. Також і питання свободи слова постійно перебуває в полі зору науковців (Г. Поцепцов, В. Іванов, С. Квіт, В. Різун та ін.).

Попередні дослідження мали за мету оглянути інформаційний продукт ЗМІ та особливості впливу на аудиторію новинних телевізійних передач в умовах сучасної гібридної війни проти України [1; 2].

Метою дослідження є вивчення державної політики України щодо захисту суспільної свідомості від маніпулятивного впливу російського медіапродукту.

Виклад основної частини

Відлуння закономірного історичного процесу розпаду Радянського Союзу, в складі якого перебували 15 республік, на незалежні держави є важливим світоглядним чинником сьогодення. Як зазначає А. Коник, «наслідком дезінтеграції Радянського Союзу стала низка криз ідеологічного, суспільно-політичного, культурного, духовного, економічного характеру, які суттєво вплинули на світоглядні орієнтири суспільства на пострадянському просторі» [3, с. 37].

Засоби масової інформації є складовою частиною ЗМК (засобів масової комунікації). До складу ЗМІ входять друковані (газетні, журнальні видання) та електронні ЗМІ (електронні версії газетних та журнальних видань, радіо, телебачення, блоги). На думку А. Щербини, «масова комунікація є формою руху масової свідомості» [4, с. 107]. Науковець з Російської Федерації Ю. Фаткабрарова вважає, що завдяки ЗМІ формується суспільна думка – стан масової свідомості, яка включає в себе приховане та відкрите відношення різних соціальних спільностей до проблем дійсності [5].

Як зазначалося в попередніх дослідженнях, безпосередній вплив інформаційного продукту засобів масової інформації на буття сучасного українського соціуму є дуже важливим. Але не всі верстви населення мають однакові можливості доступу до інформаційних каналів. Тому в суспільстві відбувається розшарованість (різноманітність) поглядів та відношення до навколишнього світу, тобто формується кардинально протилежна філософія індивідів. На цьому фоні відбуваються непорозуміння та конфлікти у суспільному житті [1].

Проблему відсутності єдиної державної інформаційної політики почали окреслювати як науковці, так і працівники медіа в період загострення соціальних криз сучасної української історії: «Український журналіст не готувався до ідеологічної війни. <...> він аж ніяк не думав бути солдатом війни за державу. <...> Нікому в державі не потрібна єдина інформаційна політика, ніхто навіть не знає, що це таке, з чого вона має складатися, як і хто її має впроваджувати» [6].

ЗМІ можна розглядати як найкращий канал розповсюдження потрібної інформації. Вони (вважає О. Бойко) «<...> найефективніше поширюють необхідну маніпуляторну інформацію» [7, с. 12].

Отже, з початку політичних подій кінця 2013 року в Україні ми спостерігали найяскравіші маніпулятивні матеріали в російському інформаційному продукті «„Вести недели“ с Дмитрием Киселёвым», програма «Вечер с Владимиром Соловьёвым» державного каналу «Россия 24», який мав вплив на події, що розгорнулися в Криму та на Сході України – проведення псевдореферендумів, анексія Криму, розпалювання військового конфлікту в Донецькій та Луганській областях.

Сучасний стан українського суспільства в умовах гібридної війни нестабільний. Перед Україною гостро постала необхідність формування єдності суспільної думки з ключових питань державності, мови, армії. Розглянемо заходи, які застосовувалися для захисту свідомості українського соціуму.

23 лютого 2014 року народний депутат України від фракції «Батьківщина» Степан Курпіль вимагає розглянути законність мовлення російських телеканалів на території України [8].

2 березня 2014 року народний депутат Верховної Ради України Микола Томенко виступив за відключення від кабельних мереж телеканалів «Россия 24» та ОРТ як такі, які закликають до національної ворожнечі та війни [9].

25 березня 2014 року Окружний адміністративний суд міста Києва виніс рішення про припинення ретрансляції чотирьох російських телеканалів: «Первый канал. Всемирная сеть», «РТР-Планета», «Россия-24» и «НТВ-Мир» [10].

27 березня 2014 року Луганська обласна рада засудила таке рішення. «Мы, депутаты областного совета, расцениваем это как цензуру и ограничение прав на информацию. Право на информацию – неприкосновенно» [11].

15 квітня 2014 року в Донецьку оператор кабельного телебачення ТРК «Надежда» відновив трансляцію заборонених російських каналів. Про це повідомило УНІАН з посиланням на повідомлення телекомпанії [12].

16 квітня 2014 року з'явилася така інформація Національної ради з телебачення та радіомовлення: «В Луганській області 40 операторів кабельного телебачення відновили трансляцію російських телеканалів» [13].

27 серпня 2014 року МВС Дніпропетровської області та Нацрада України з питань телебачення та радіомовлення вирішили тимчасово обмежити ретрансляцію 14 російських телеканалів («Первый канал. Всемирная сеть»; «РТР-Планета»; «Россия-1»; «Россия-24»;

«НТВ-Мир»; «НТВ»; «TVCI» («ТВЦ»); «ТНТ»; «Петербург-5»; «Рен-ТВ»; «Звезда»; «РБК-ТВ»; «Life News»; «Russia Today») в кабельних мережах. Правоохоронці також нагадали, що «розповсюдження телевізійних програм, зміст яких загрожує національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України, пропагує війну, насилля, жорстокість, розпалює міжетнічну, расову, релігійну ворожнечу, посягає на права та свободи людини, тягне за собою карну відповідальність» [14].

Правоохоронці Одеської області також пильно стежили за припиненням трансляції російських телеканалів [15].

4 вересня 2014 року РНБО повідомила про відновлення трансляції терористами 9 російських телеканалів на підконтрольних їм територіях. «Окрім руйнування інфраструктури, російські найманці продовжують активно розповсюджувати російську пропаганду...» [16].

Вагомі кроки влади – прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України» за № 159-VIII Верховною Радою України 05 лютого 2015 року та підписання Президентом України (05 лютого 2015 року) дають надію на мінімізацію ефектів маніпулятивних впливів на українську аудиторію, а отже стабілізацію ситуації в країні [17]. Дискурс про введення цензури на медіапродукт російського виробництва не припиняється як між каналами просування цього продукту та державними органами, так і в суспільстві.

В кінці лютого 2015 року із України депортували двох російських журналістів – кореспондента телеканалу НТВ Андрія Григор'єва й кореспондента «Первого канала» Олену Макарову. Обом заборонили в'їзд до України на п'ять років. Того ж дня у в'їзді до України в аеропорту у Києві відмовили ще одній журналістці НТВ Інні Осиповій. У МЗС Росії назвали це «провокацією», спрямованою на створення «повністю контрольованого інформаційного простору країни» [18].

2 квітня 2015 року Нацрада з телебачення та радіомовлення одноголосно прийняла рішення про відключення мовника з так званого списку адаптованих каналів. «Моніторинг регулятора виявив в ефірі „Страны“ програми, які не відповідають Європейській конвенції про транскордонне мовлення. Як приклад, телеканал транслював документальний фільм, озвучений кремлівським пропагандистом Дмитром Кисельовим, а також показував карту України без Криму». Також Нацрада тимчасово призупинила розгляд питань про внесення російських мовників у список адаптованих. Це рішення було пояснено військовою агресією Росії. Норма омине ті російські канали, які вже є у списку [19].

6 квітня 2015 року заступнику Генерального директора ТАРС А. Копнову заборонили перетинати кордон в аеропорту Бориспіль [20].

Багато дискусій з приводу «притиснення» свободи слова в демократичній державі Україна має своє підґрунтя як на законодавчому, так і на моральному рівнях. Зокрема стаття 34 Конституції України звучить так: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». І далі читаємо, що «здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [21]. Ця законодавча норма підтверджена в Законі України «Про інформацію», зокрема в ст. 6. Також Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію цього Закону має таке положення: «Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» [22].

«Обмеження свободи слова допускається, якщо це загрожує національній безпеці та обороні», – вважає Вікторія Сюмар, голова парламентського комітету з питань свободи слова та інформації [18].

Висновки

Отже, в усіх історичних подіях та аспектах новітньої історії розвитку України спостерігаємо прямий вплив маніпулятивної інформації на суспільну свідомість та її негативні наслідки для суспільного та державного розвитку.

Заходи, яких вживає Україна, – перші кроки на шляху формування потужного обороноздатного національного інформаційно-комунікаційного простору. Як зазначає директор Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка професор В. Різун: «ЗМІ і мали б відігравати роль регулятора демократичних процесів та формування засад громадянського суспільства та адаптування євроінтеграційних цінностей в суспільне буття, інформаційну сферу України» [23].

Також державі необхідно звернути увагу на проблеми фінансування виробників українського інформаційного продукту. Зокрема, розвиток кіноіндустрії, а як наслідок, вироблення власного кінопродукту, який би міг посісти достойне місце не тільки на українських телеканалах, а й у світовому інформаційному просторі. Такі заходи могли б посприяти формуванню позитивного образу України в міжнародному інформаційному просторі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зайко Л. Інформаційний продукт засобів масової інформації в сучасному глобалізованому світі / Л. Зайко // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – С. 157–159.
2. Зайко Л. Я. Особливості впливу на аудиторію новинних телевізійних передач в умовах сучасної гібридної війни проти України / Л. Я. Зайко // Український соціум та медіа: динаміка взаємодії (2010–2015 рр.) : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції [наук. ред. В. Різун; упоряд. Т. Скотникова]. – К. : Інститут журналістики, 2015. – С. 33–34.
3. Коник А. В. Українське питання в оптиці російських літературно-художніх та суспільно-політичних часописів «Наш современник» і «Москва»: ідеологічний та світоглядний аспект / А. В. Коник // Український соціум та медіа: динаміка взаємодії (2010–2015 рр.) : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції [наук. ред. В. Різун; упоряд. Т. Скотникова] – К. : Інститут журналістики, 2015. – С. 37–40.
4. Щербина А. Соціокультурна регуляція у технологіях масової комунікації : монографія / Анатолій Щербина. – К. : Академвидав, 2013. 200 с. – (Серія «Монограф»).
5. Фаткабратова Ю. М. Слова-«хамелеони» в мові СМІ [Електронний ресурс] / Ю. М. Фаткабратова // Русская речь. – 2007. – № 5. – С. 54–56.
6. Торба В. Наша зброя – правда [Електронний ресурс] / В. Торба // День. Kiev.ua. – 14.11.2014. – Режим доступу: <http://m.day.kiev.ua/uk/article/media/nasha-zbroya-pravda>. – Дата звернення: 7.04.2015.
7. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с. (Серія «Альма-матер»).
8. В Раде требуют рассмотреть законность вещания российских телеканалов на территории Украины [Електронний ресурс] // Информационное агентство «112.ua». – 23.02.2014. – Режим доступу: <http://112.ua/politika/v-rade-trebuyut-rassmotret-zakonnost-veshaniya-rossiyskih-telekanalov-na-territorii-ukrainy-25473.html>. – Дата звернення: 05.04.2015.
9. Российские телеканалы на территории Украины хотят временно отключить [Електронний ресурс] // «Бизнес». – 02.03.2014. – Режим доступу: http://www.business.ua/articles/politics/Rossiyskie_telekanaly_na_territorii_Ukrainy_hotyat_vremenno_otklyuchit-65477/. – Дата звернення: 05.04.2015.

10. Глухов Д. Три області в Україні відмовились відключати російські телеканали «КП в Україні» [Електронний ресурс] / Д. Глухов // «Комсомольська правда в Україні». – 26.03.2014. – Режим доступу: <http://kr.ua/kpvtv/445423-try-oblasty-v-ukrayne-otkazalys-otkluichat-rossyiskye-telekanaly>. – Дата звернення: 6.04.2015.
11. Луганський облсовет осуджає припинення трансляції 4 російських телеканалів в області [Електронний ресурс] // «Новини Донбасу» (НОВОСТИ.dn.ua). – 27.03.2014. – Режим доступу: <http://novosti.dn.ua/details/221271/>. – Дата звернення: 3.04.2015.
12. В Донецькій області відновили трансляцію заборонених російських телеканалів [Електронний ресурс] // «Фокус». – 15.04.2014. – Режим доступу: <http://focus.ua/society/303393/>. – Дата звернення: 06.04.2015.
13. В Луганській області 40 кабельних операторів відновили мовлення російських телеканалів [Електронний ресурс] // Mediasat. – 16.04.2014. – Режим доступу: <http://mediasat.info/2014/04/16/v-luganskoj-oblasti-40-kabelnyh-operatorov-vozobnovili-veschание-rossijskih-telekanalov/>. – Дата звернення: 06.04.2015.
14. Міліція заборонила в Дніпропетровській області 14 російських телеканалів [Електронний ресурс] // Сайт регіональної медіа групи «34.ua». – 27.08.2014. – Режим доступу: <http://34.ua/ru/news/view/44871--milicija-zapretila-v-dnepropetrovskoj-oblasti-14-rossijskih-telekanalov/>. – Дата звернення: 06.04.2015.
15. В Одеській області заборонили трансляцію російських телеканалів [Електронний ресурс] // «Сьогодні. UA». – 27.08.2014. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/regions/odessa/v-odesskoj-oblasti-zapretili-translyaciyu-rossijskih-telekanalov-547345.html>. – Дата звернення: 06.04.2015.
16. Терористи відновили трансляцію 9 російських телеканалів на підконтрольних територіях, – СНБО [Електронний ресурс] // Цензор.НЕТ. – 04.09.2014. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/301147/terroristy_vozobnovili_translyatsiyu_9_rossijskih_telekanalov_na_podkontrolnyh_territoriyah_snbo. – Дата звернення: 06.04.2015.
17. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України»: набрання чинності відбудеться 04.06.2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 1994–2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/159-viii>. – Дата звернення: 09.04.2015.
18. Сорока А. Видворення журналістів: чи можна все списати на інформаційну війну / А. Сорока [Електронний ресурс] // BBC Україна. – 5.03.2015. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2015/03/150304_russian_journalists_deportations_sa. – Дата звернення: 06.04.2015.
19. Російський телеканал «Страна» заборонений в кабельних мережах України [Електронний ресурс] // Медіаняня. – 02.04.2015. – Режим доступу: <http://mediananny.com/novosti/2309740/>. – Дата звернення: 06.04.2015.
20. Заместителю генерального директора агентства ТАСС Олександрі Копнову заборонили в'їзд на територію України [Електронний ресурс] // Радіостанція «Ехо Москви». – 06.04.2015. – Режим доступу: <http://echo.punkchords.com/news/1525452-echo.html>. – Дата звернення: 06.04.2015.
21. Конституція України : станом на 15.05.2014 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1994–2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Дата звернення: 08.04.2015.
22. Закон України «Про інформацію»: станом на 02.03.2014 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1994–2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. – Дата звернення: 08.04.2015 р.
23. Різун В. В. Проблеми й перспективи розвитку журналістської освіти в умовах нестабільного суспільства / В. В. Різун // Світові стандарти журналістики: зб. наук. праць. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2010. – С. 59–67.